

ZPRÁVY

Новые методы в археологии (Nové metody v archeologii), práce novgorodské archeologické expedice, svazek III, vyšlo za redakce V. A. Arcichovského a B. A. Kolčina v MIA č. 117, Moskva 1963.

Třetím svazkem zabývajícím se výzkumem a jeho výsledky ve slovanském Novgorodu je soubor studií a zpráv 6 autorů. Jsou to: B. A. Kolčin: Dendrochronologie Novgorodu, str. 5—103; Ju. L. Ščapová: Skleněné výrobky starého Novgorodu, str. 104—163; M. D. Polubojarinová: Skleněné náramky starého Novgorodu, str. 164—199; N. V. Ryndinová: Technologie výroby novgorodských kovotepců v X.—XV. stol., str. 200—268; A. F. Medvedev: Polévaná keramika z blízkého východu a Zlaté Ordy z výzkumů v Novgorodě, str. 269—286; S. A. Janinová: Druhý poklad kufických mincí z X. stol. v Nerevu, str. 287—331.

Kolčinova studie o dendrochronologii nás seznámí s archeologicko-biologickou datovací metodou, s kterou bohužel prozatím nemůžeme v našich výzkumech počítat. Jak je všeobecně známo, je založena na studiu letokruhů dřevin zachovalých ve své podstatně části. V SSSR, a to v Novgorodě zejména, byly tak příznivé možnosti tuto metodu v praxi rozvinout, že v roce 1959 byla při AÚ AN SSSR otevřena dendrochronologická laboratoř, jako první toho druhu v SSSR.

Jak máme možnost se poučit v úvodu Kolčinovy studie, vznikla dendrochronologie v Rusku a Německu v XIX. stol. Ale tam i tam nikdo se později k tomuto novému vědnímu oboru nevracel. Vlastním zakladatelem dendrochronologie se stal koncem XIX. stol. mladý americký astronom A. Douglass, který zkoumal letokruhy starých stromů, zejména sekvojí. Jeho štěstím bylo, že společně s ním začala pracovat celá skupina badatelů, která vydává již od roku 1934 „Tree-Ring Bulletin“. V Evropě začalo se s využíváním dendrochronologie, zvláště ve spojení s klimatologií, později a to hlavně v severských zemích. Badatelé v Sovětském svazu zabývají se touto vědou intenzivně od roku 1957.

Předmětem zkoumání, s jehož výsledky nás seznamuje Kolčin, byly zbytky dřev získané z výzkumů v Novgorodě v letech 1959—1960. Podat přehled toho, co se zkoumalo a jakým způsobem výzkum probíhal, by bylo téměř neúnosné a znamenalo by opisovat celé pasáže z ruského originálu. Můžeme si proto říci, že studie je podrobným rozбором všech vzorků, doplněným velkým množstvím různých tabulek, přehledů, grafů a fotografií. Výsledkem zkoumání více než 1000 vzorků stromů a dřev je získání absolutních dat, kdy byly budovány, případně opravovány jednotlivé haťové ulice, které jsou zatím v Novgorodě hlavním zdrojem dřevěných zbytků. Jak nakonec uvádí Kolčin, perspektivy dendrochronologie jsou velmi široké. Chystají se dendrochronologické rozborů dřev z Pskova, Ladogy, Moskvy, Minska, Beloozera, Plocku i jiných. Také v samotném Novgorodě se bude pokračovat.

Další práce Ju. L. Ščapové a M. D. Polubojarinové patří stejnému okruhu bádání; zabývají se výrobky ze skla. Ju. L. Ščapová se zabývá rozбором prstenů, nádob, emailů a okeních skel, jak po stránce typologické tak i po technologické. Stať je opět doplněna velkým dokladovým aparátem, jako jsou přehledné tabulky zejména výsledků spektrální analýsy, různé grafy a jedno-

duché nákresy skleněných předmětů. Připojen je ještě krátký exkurs s výčtem a ukázkami předmongolských ruských textů, které připomínají skleněné nádoby. M. D. Polubojarinová se zabývá skleněnými náramky. Podává přehled výskytu skleněných náramků v pravěku a rané době historické vůbec. Pak se věnuje speciálně pouze skleněným náramkům nalezeným v letech 1951—1958 na nerevském konci Novgorodu. Typologicky člení náramky na II skupin, které dokládá přehlednou tabulkou všech typů. Rozbor typů je proveden jak po stránce archeologické, tak i technickou spektrální analýsy. Stať je opět doložena velkým množstvím přehledných tabulí a grafů.

Keramikými památkami Novgorodu se zabývá stať A. F. Medvedeva o polévané keramice. Jak uvádí autor, mají nás studia nálezů neruských předmětů velmi často nacházených jako depoty v Novgorodě poučit o obchodních i jiných stycích Novgorodců s okolním světem. Nejlépe o tom hovoří nálezy z vrstev XII.—XV. století. Ke statí je připojen exkurs Ju. L. Ščapové, zabývající se chemickým rozбором plev na keramice.

Stať S. A. Janinové o pokladu mincí z X. stol. nebudeme se blíže zabývat.

Nejpodrobněji z celého novgorodského sborníku si všimneme statí N. V. Ryndinové o technologii výroby novgorodských uměleckých kovářů v průběhu X.—XV. století. Vysoká úroveň novgorodských kovotepečů je společně s masovou produkcí drobného kovového zboží dobře známa. Prozatím byla ale málo zkoumána technologická stránka kovotepeckých výrobků. Tuto věc se snaží napravit autorka, tak jak předesílá v úvodu ke své statí. Problémy sociálně-ekonomické struktury kovotepeckého řemesla budou řešeny v jiné práci, kterou autorka chystá a na kterou se jistě oprávněně těšíme. Na úvodních stranách jsou podrobně popsány metody, které přispěly k podrobnému poznání různých výrobních způsobů používaných starými Novgorodci. Byla použita zejména technika makrosnímků (které doprovází celou stať) a mikrostrukturální analýsa barevných kovů, která byla spojena s řadou těžkostí. Dále bylo použito spektrální analýsy. Petrografická analýza byla použita při studiu kamenů, které sloužily jako licí formy, a konečně bylo během výzkumu provedeno odlévání barevných kovů do starých forem. Další část statí se zabývá polotovary — zejména slitky barevných kovů, které pak sloužily k další výrobě, a dráty, které rovněž byly polotovary pro další výrobu. Samostatná kapitola je věnována nástrojům a kovotepeckým dílnám. Nejvíce se v novgorodských nálezech setkáváme s předměty potřebnými pro lití jako jsou tyglíky, licí formy z různých druhů kamenů, pálené hlíny, dřeva a bronzu. Velmi zajímavá je forma dřevěná, která byla nalezena ve vrstvách patřících XIII. století. Jak autorka píše, v těchto dřevěných formách byly odlévány předměty z lehce tavitelných kovů, zvláště olova. I ostatním kovoliteckým nářadím je věnováno patřičné místo. Zajímavé jsou opět předměty dle Ryndinové k výrobě předmětů lisovaných a jemně tepaných. Z Novgorodu jsou známy i celé komplexy nálezů i řemeslnické dílny. Dílny byly v trvale obydlených domech. Výrobní procesy, při kterých je nebezpečí vzniku ohně, byly prováděny na zvláštním místě, mimo osadu. V následujícím, nejširším oddílu je pak popsána technika výroby všech kovových ozdob vyráběných v Novgorodě. Jsou to náramky několika typů, prsteny, přívěsky (mezi nimiž vynikají lunice), rolničky, náušnice nejrůznějších typů, jehlice, spony a kovové korálky. Poslední oddíl je věnován základním technologickým operacím; nejvíce místa je věnováno lití, pro které je rozhodující XII. stol., v jehož průběhu se objevují masově nové speciální druhy kamenných licích forem. Dalšími technikám — lisování, vyrábění drátů protahováním, pozlacování amalgamem zlata, pájení a výrobě emailu — jsou pak věnovány následující stránky. Závěr práce tvoří devět bodů, které jsou shrnutím hlavních závěrů jednotlivých částí práce N. V. Ryndinové. Jako exkurs je připojen soupis licích forem nalezených na nerevském konci Novgorodu při výzkumech v letech 1951—1957.

Závěrem je možno říci, že celý soubor statí o Novgorodu a výsledcích výzkumu je pro nás československé archeology utvrzením v tom, že je nutno při každém velkém výzkumu použít

a plně využít všech vhodných pomocných vědeckých odvětví. I když stati většinou jsou povahy rozšířených nálezových a popisných zpráv, dovedeme si z nich vybrat pro naše bádání ve slovanském období to podstatné.

Jana Bechyňová

I. M. Sidorova, M. S. Lapina: Učebnoe posobie po latinskomu jazyku. Izdatel'stvo gosudarstvennogo universiteta imeni A. M. Gorkogo. Charkov 1962. Stran 123.

Příručka je určena především pro posluchače dálkového a večerního studia na filologických fakultách a pedagogických institutech. Má tři části: 1. metodické pokyny, 2. semestrální kontrolní práce a 3. slovníky. Prvá část (str. 5—21) obsahuje podrobný metodický návod, jak vypracovávat písemné semestrální úlohy. Autorky tu věnují zvláštní pozornost gramatickému rozboru vět a překládání latinského textu do ruštiny a ruských vět do latiny. Cenné jsou tu také rady z kapitoly o práci se slovníkem. Nejdůležitější částí knihy je sbírka kontrolních úloh (str. 22—91). Podle semestrů je tato část rozdělena do pěti kapitol. Na začátku každé kapitoly je přehled probraného učiva v příslušném semestru a odkazy k odpovídajícím paragrafům ve třech různých učebnicích latiny. Pro každý semestr je v knize pět úloh, z nichž na začátku semestru určí učitel každému posluchači jednu k vypracování. Úlohy jsou sestavovány tak, aby se v každé procvičila nejen všechna nově probraná látka, ale i učivo starší. K usnadnění práce posluchače je k úlohám z I. a II. semestru vždy připojen slovníček. Od III. semestru výše se překládá pouze z latiny do ruštiny. Poslední část knihy (str. 92—121) tvoří latinsko-ruský slovník a malý slovníček rusko-latinský.

Čeněk Prutký

Ilse Schneider, Lingua Latina medicinalis. Lateinisches Lehrbuch für Mediziner, VEB Max Niemeyer Verlag, Halle (Saale) 1963. Stran XV + 264, 9 tab.

Ilse Schneiderová, lektorka Humboldtovy university v Berlíně a autorka latinské mluvnice, Lateinische Formenlehre, 2. vyd. Halle 1962, i cvičebnice latiny pro university, Lateinisches Übungsbuch für Universitätskurse, Halle 1962 již 7. vyd., napsala nyní speciální učebnici pro lékařské fakulty s názvem Lingua Latina medicinalis. I kniha Schneiderové je podobně jako naše Latina pro mediky s přihlédnutím k řečtině od J. Kábrta a Vlad. Valacha, 2. vyd. Praha 1962, určena pro začátečníky a klade důraz vzhledem k lékařské terminologii na nomina, především na podstatné jméno. Jinak podtrhuje význam supinového kmene jako základu pro nominální odvozeniny a i v cvičných větách opírá se hlavně o původní texty latinských autorů, zejména odborných, třebaš je různě upravuje, zjednodušuje nebo zkracuje.

Učebnice má 9 oddílů. Po 24 cvičeních, která přes zaměření na lékařství seznamují soustavně se základy latinského jazyka, a to jak s tvaroslovím, tak se syntaxí i tvořením slov, následuje 27 souvislých článků k opakování, většinou s tematikou mající vztah k lékařství, hlavně z Celsa. Články však najdeme už i při cvičeních, někdy i poměrně dost obtížné a zejména lexikálně bohaté. Obsáhla je 3. část, určená k procvičování látky probrané v jednotlivých cvičeních. Autorka tu projevila vedle poctivé důkladnosti hodně vynalézavosti a dává pro opakování pestrý a bohatý materiál, který učí i filologicky myslet. V řeckém předavku, který je nezbytný, seznamuje s abecedou a prefixy důležitými pro lékařské názvosloví (s příklady). Farmaceutický dodatek je uspořádán podle mluvnických kategorií a vedle zkratk uvádí i příklady receptury s vysvětlením. Velmi obsáhla i obsažná je 6. část. Slůvka ke cvičením jsou v paměti upevňována termíny převzatými z latiny do němčiny, angličtiny, francouzštiny a ruštiny (tisknuty azbukou!) i další odbornou terminologií. Cvičebnice končí přehledem nejdůležitějších syntaktických jevů (i s doklady), seznamem vlastních jmen a latinskoněmeckým slovníkem. Mluvnické výklady v knize nejsou, odkazuje se vždy na autorčinu uvedenou mluvnici.